

Marinbiologiskt Centrum i Simrishamn

Förstudie

oktober 2006

Susanne Ingo, Mattias Frithiof

Inregia AB, Oktober 2006

på uppdrag av Region Skåne och Simrishamns kommun

2

Förord

Denna studie har genomförts på uppdrag av Region Skåne och Simrishamns kommun som vill utröna möjligheterna att etablera ett marinbiologiskt centrum för Östersjön i Simrishamn.

Under arbetets gång har projektidén vidareutvecklats och fördjupats.

På initiativ av Handelshuset Österlen, en frivilligorganisation, arrangerades en utställning med tillhörande föreläsningar – Östersjöns framtida miljö – möjligheter och problem - kring det tilltänkta centrumet under sommaren 2006. Initiativet har stötts med 300 tkr av SIDA:s Östersjöenhet. I samband med Östersjöeventet i Simrishamn involverades många i fördjupade idédiskussioner.

I juli beslutade regeringen att tillsätta en särskild utredningsman för att bl.a. utreda förutsättningarna, lokaliseringen och formerna för att inrätta ett internationellt Östersjöinstitut med inriktning på att bli en vetenskaplig knutpunkt för det svenska Östersjömiljösamarbetet. Utredningsmannen ska lägga ett förslag strax före jul 2006.

Arbetets resultat, som till stor del bygger på intervjuer och allmänt tillgänglig dokumentation, har redovisats och diskuterats inom en arbetsgrupp med representanter för Simrishamns kommun, Region Skåne och Handelshuset Österlen.

Gunne Arnesson Lövgren, utvecklingschef inom Region Skåne, har varit beställargruppens kontaktperson.

Vi hoppas att vår studie ska underlätta det fortsatta arbetet med att vidareutveckla idén om ett marinbiologiskt centrum i Simrishamn.

Stockholm i oktober 2006

Susanne Ingo

Inregia AB

Innehåll

SAMMANFATTANDE SLUTSATSER	5
BAKGRUND	7
IDÉKONCEPTET.....	7
FÖRSTUDIEN.....	8
KRITISKA FRAMGÅNGSFAKTORER	10
SYFTE	10
TÄNKBARA FINANSIERINGSKÄLLOR	11
NYCKELAKTÖRER	12
INSTITUTIONELLA FÖRUTSÄTTNINGAR	16
REGIONALT SAMMANHANG	16
SVENSKA OCH UTLÄNDSKA EXEMPEL	20
STATLIGA VERK	20
MARINA FORSKNINGSCENTRA.....	20
BESÖKSANLÄGGNINGAR	23
NON GOVERNMENTAL ORGANISATION	25
REGIONALA AKTÖRER, EXEMPEL.....	25
REFERENSER	26
BILAGA 1	29
KOMMITTÉDIREKTIV, DIR. 2006:87	29
”KUNSKAP FÖR BEVARANDE OCH HÅLLBART NYTTJANDE AV HAVSMILJÖN”	29

Sammanfattande slutsatser

Det diskuterade projektet i Simrishamn, som har hittills haft arbetsnamnet "Marinbiologiskt centrum" har bl.a. initierats av en frivilligorganisation, som på kort tid lyckats väcka betydande intresse för idén. Projektidén har fördjupats och till viss del även bekräftats under sommarens "Östersjöevent" som möjliggjorts bl.a med stöd av Sidas Östersjöenhet och Simrishamns kommun.

Under sommaren har regeringen tillsatt en utredning ledd av Göran Enander, GD Skogsstyrelsen och ordförande i Formas som bla ska utreda frågor med anknytning till ett nytt internationellt Östersjömiljöinstitut och Sveriges marina centrum.

Hoten mot Östersjöns miljö berör och engagerar. För att för idén om ett Marinbiologiskt centrum vidare behövs ytterligare insatser. Den genomgång av några kritiska framgångsfaktorer som redovisas i denna förstudie, som till stor del bygger på intervjuer, ger anvisning om några frågor som behöver klarläggas:

Syftet med projektet behöver preciseras. Betänkandet från den nu pågående utredningen "kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av havsmiljön" kommer att bli en viktig utgångspunkt. Utredningen ska bl.a. resultera i ett förslag till organisation och uppgifter för ett internationellt Östersjömiljöinstitut som inriktas på att utgöra en vetenskaplig knutpunkt för det svenska Östersjömiljösamarbetet. Kanske är det en tillräckligt hög ambitionsnivå att arbeta för att detta institut ska förläggas till Simrishamn?

Därutöver finns kanske möjligheter att kombinera det tänkta Östersjöinstitutets verksamhet med andra typer av verksamheter? Flera tänkbara inriktningar har identifierats i denna förstudie. Ska även dessa verksamheter ha en europeisk dimension eller en mer regional inriktning?

Man kan också tänka sig att ytterligare verksamheter utvecklas runt Östersjöinstitutet efterhand.

Frågan är vad kommunen vill? Simrishamns politiska ledning behöver uttala hur de ser på sin och kommunens roll i det fortsatta arbetet. Hur stark är den lokala uppslutningen bakom idén om ett Marinbiologiskt centrum?

Vad vill regionala och nationella aktörer? Kan de berörda samlas kring en gemensam idé?

Nyckelaktörer och ansvarsfördelning behöver definieras. Flera olika typer av huvudmän kan vara aktuella för ett Marinbiologiska centrum beroende på den framtida verksamhetens karaktär. Den nu pågående statliga utredningen ska bl.a. redovisa ett förslag till huvudmannaskap och finansiering av det tänkta Östersjöinstitutet.

Om kommunen och regionen har ambitioner att utveckla ytterligare verksamheter med anknytning till den marina miljön i anslutning till Östersjöinstitutet är det naturligt att Simrishamns kommun tar en ledande roll, eventuellt i samverkan med Region Skåne och andra berörda aktörer. För att komma vidare behövs ytterligare resursinsatser och bered-

skap att arbeta med uppgiften under en flerårsperiod. Är kommunen beredd att ta en sådan roll?

De institutionella förutsättningarna behöver läggas fast. Den institutionella formen bör stödja förutsättningarna att utveckla andra framgångsrika verksamheter i anslutning till det föreslagna internationella Östersjöinstitutet. Organisationsform och ägarstruktur kan konstrueras på olika sätt. Dessa kan behöva variera över tiden.

Det regionala sammanhanget behöver stärkas. Den aktuella projektidén har potential att utvecklas till en verksamhet som kan bidra till att stärka såväl Simrishamns som Skånes näringsliv, kunskapsmiljö och attraktivitet på ett väsentligt sätt.

För att få full utväxling räcker det dock inte med att verksamheten blir innehållsrikt framgångsrik och ekonomiskt uthållig. Den behöver också kopplas samman med övriga aktörer inom likartade och näraliggande branscher. Detta nya centrum behöver bli en integrerad del i Öresundsregionens innovationssystem och erkänd i sitt Östersjösammanhang. Kopplingen till fiskerinäringen har betonats av många intervjuade. Det kan också finnas möjligheter att komplettera forskningssamordnande verksamhet i ett nytt Östersjöinstitut med mer publika, kommunikativa och pedagogiska delar som är intressanta för besökare. Det finns flera intressanta förebilder att lära av. Simrishamn har också möjligheter att bli mer pådrivande får att stärka vattenmiljösamarbetet mellan kommuner och andra aktörer i södra Östersjöområdet och Östersjöregionen som helhet.

Ytterligare arbete behövs för att komma vidare. Till att börja med behöver dialog etableras med de statliga företrädarna – utredningsmannen, departementet och SIDA:s Östersjöenhet – för att klargöra möjligheter och villkor förknippade med etablering av det tänkta Östersjöinstitutet.

Därutöver behöver möjligheterna att vidareutveckla projektidén om ett Marinbiologiskt centrum med bredare inriktning konkretiseras. Förutsättningarna att göra detta inom ramen för ett framtida EU-finansierat projekt förefaller goda, förutsatt att man kan definiera ett projektupplägg som också attraherar partners i andra länder. EU-projekt förutsätter ett genomarbetat arbetsprogram samt samverkan med partners inom den egna regionen liksom i andra regioner inom Östersjöområdet och EU. EU-projektarbetsformen ger också rimliga tidsramar för att kunna förbereda satsningen på att utveckla en bredare verksamhet. Det förutsätter dock att kommunen och även andra berörda aktörer är beredda att skjuta till egna resurser, i första hand i form av egen kompetens och arbetstid. Ett sådant projekt behöver samordnas med nationella och internationella ramverk och policyinriktningar både vad gäller innehållsrikt inriktning och tidsramar. Tidpunkten är lämplig för att föra fram sådana initiativ. Handelshuset Österlens framtida roll i det fortsatta arbetet behöver förtydligas.

Utredningsmannens förslag blir avgörande. I det korta perspektivet behöver fokus läggas på att om möjligt underlätta för utredningsmannen att förstå och föra fram Simrishamns komparativa fördelar som lokaliseringsalternativ för ett nytt internationellt Östersjöinstitut och underlätta regeringskansliets beredning. Detta är bråttom eftersom dessa frågor skall utredas med förtur och redovisas senast den 22 december 2006.

Bakgrund

Idékonceptet

Idén om att etablera ett Marinbiologiskt Centrum i Simrishamn har bl.a sitt ursprung i diskussioner mellan medlemmar i frivilligorganisationen Handelshuset Österlen. Det finns en allmän insikt om att Simrishamn och Österlens attraktivitet, som till stor del baseras på platsbundna kvalitéer relaterade till det geografiska läget och den nära kontakten med havet, representerar en betydelsefull utvecklingspotential. Samtidigt blir miljösituationen i Östersjön blir allt mer bekymmersam.

Östersjön är numera ett innanhav inom EU. De nya medlemsländernas utveckling har tagit fart och rysk energiråvara för export och handel via Östersjön växer i omfattning. Detta innebär en ny situation.

Den tidigare svenska regeringen har aviserat att den vill driva på för att få till stånd en ökad samordning av kunskapsutveckling om Östersjöns marina miljö. Detta har tidigare diskuterats av Östersjöländernas miljöministrar inom Helsingforskommissionen (Helcom). I somras beslutade regeringen att tillsätta en utredning om "Kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av havsmiljön". Även den nya regeringen har i sin regeringsförklaring aviserat att den skall lägga stor kraft på att säkerställa Östersjön och Västerhavet som levande hav.

Regeringen har tidigare i en särskild skrivelse om havsmiljön¹ föreslagit tillskapande av ett internationellt Östersjömiljöinstitut som inriktas på att utgöra en vetenskaplig knutpunkt för det svenska Östersjömiljösamarbetet. Institutet bör ha en internationell prägel och kunna attrahera forskare från andra länder. Den nu pågående utredningen ska lämna förslag till organisation och uppgifter för ett sådant institut, samt föreslå var det bör förläggas, organisationstillhörighet, budget och hur verksamheten kan finansieras. Vidare skall utredaren föreslå formen för inrättande av ett fiskeriteknologiskt institut och en eftergymnasial utbildning för nyttjandet av marina resurser och behovet av eventuell samordning med befintlig relevant verksamhet.

Idén har väckts att försöka få till stånd etablering av denna verksamhet i just Simrishamn.

Sammanhanget förstärks av att länderna kring Östersjön har enat sig om en gemensam aktionsplan för Östersjön och att den svenska regeringen föreslagit att Sverige ska inrätta ett forskningsinstitut för Östersjöns miljö. Ett sådant institut kan bidra till att stärka och samordna forskningen kring Östersjön.

Simrishamn som har starkt knytning till havet och levande fiskenäringar ligger geografiskt väl placerat, nära flera av de mest folkrika av EU:s nya medlemsländer inom Östersjöområdet, och samtidigt nära befolknings- och forskningscentra på Skånes västkust. Många tycker att det är både möjligt och nödvändigt att utveckla nya typer av verksamhe-

¹ En nationell strategi för havsmiljön (skr. 2004/05:173, bet. 2005/06:MJU4, rskr. 2005/06:30)

ter i Simrishamn och att de genomgripande förändringar som skett i den nära omvärlden öppnar nya och viktiga utvecklingsperspektiv.

Det råder stor samsyn kring det faktum att utvecklingen av Östersjöns marina miljö är djupt oroande. Fisket som har försämrats och den svåra algbloomingen är exempel på frågor som berör och engagerar. Den allt intensivare sjöfarten med tät trafik i Bornholmsgattet är riskfylld, speciellt då många av fartygen som trafikerar farleden endast har enkelskrov.

I detta sammanhang avser förslaget om att etablera ett Marinbiologiskt Centrum dels att fokusera på gemensamma och identifierade problem, dels att bidra till ett bredare utbud av verksamheter, erbjuda fler kvalificerade tjänster samt att öka ortens och regionens attraktivitet ytterligare.

Under sommaren 2006 har Handelshuset Österlen arrangerat ett publikt evenemang – ”Östersjöeventet” - med utställning och tillhörande föreläsningar om ”Östersjöns framtida miljö” - med stöd av bl.a Sidas Östersjöenhet och Simrishamns kommun. Utställningen har producerats av Baltic University Programme vid Uppsala universitet i samverkan med Handelshuset Österlen, Hel Marine Station vid Universitetet i Gdansk och Tekniska Högskolan i Kaliningrad. Utställningen skall också visas i Kaliningrad och Gdansk.

I samband med detta evenemang har diskussionerna om att förlägga ett Marinbiologiskt Centrum till Simrishamn fördjupats ytterligare. Många, inklusive förra regeringens östersjösamordnare Kent Härstedt och Thomas Johansson, chef för SIDA:s Östersjöenhet, har uttalat en positiv inställning till Simrishamn som lokaliseringalternativ för en framtida Östersjögemensam verksamhet.

Förstudien

I denna förstudie, som genomförts på uppdrag av Region Skåne och Simrishamns kommun, har målsättningen varit att belysa möjligheterna att etablera ett Marinbiologiskt Centrum för Östersjön i Simrishamn. Förstudien syftar till att få en bättre bild av:

- förutsättningarna och argumenten för varför ett Marinbiologiskt Centrum med fördel skulle kunna etableras i Simrishamn,
- inriktningen på ett sådant centrum,
- olika aktörers syn på förutsättningarna för ett Marinbiologiskt Centrum,
- andra motsvarande och jämförbara centrubildningar i landet och utanför,
- de institutionella förutsättningarna för verksamheten, nyckelfrågor som huvudmannaskap, finansiering, etc.,
- samarbetsmöjligheter i Östersjöregionen,
- möjligheter att kombinera forskning, samordning och upplevelser för olika målgrupper att ta del av arbetet vid centrumet,

- möjligheter att i anslutning till centrumet beskriva fiskets historia i Östersjön och dess framtida utvecklingsförutsättningar.

Metod

Förstudien kan sammanfattas som en enkel analys av framgångsfaktorer för det tänkta centrumet. Information har huvudsakligen inhämtats från tidigare publicerat material samt genom intervjuer med olika nyckelaktörer, angränsande kommuner, forskningsinstitutioner och andra redan existerande verksamheter med liknande inriktning.

Flera olika dimensioner och faktorer har identifierats, inom vilka en klar ambition och ett klart ansvar måste föreligga för att man framgångsrikt ska kunna etablera ett Marinbiologiskt Centrum. Dessa framgångsfaktorer är:

- Syfte med verksamheten
- Nyckelaktörer och ansvarsfördelning
- Institutionella förutsättningar
- Regionala förutsättningar

Tillsammans ger dessa faktorer en helhetsbild över de grundläggande förutsättningar som måste finnas och kring vilka alla måste vara överens för att ett Marinbiologiskt Centrum ska kunna etableras. Utöver dessa bör hänsyn tas till en rad andra faktorer såsom resurs- och tidsåtgång, projektorganisation, samordning med nationella och internationella ramverk och policy, etc. Dessa framgångsfaktorer diskuteras i den andra delen av denna rapport. Därefter redovisas ett antal svenska och utländska exempel på liknande verksamheter. I rapportens fjärde och avslutande avsnitt redovisas sammanfattande slutsatser och förslag ges till hur arbetet kan drivas vidare i nästa steg.

Underlag

Denna förstudie gör inte anspråk på att vara fullständig. Den baseras på författarnas syn och tolkning av skrivet material, ett tiotal intervjuer samt möten med styrelsen för Handelshuset Österlen och intryck från invigningen av Östersjöeventet i Simrishamn. Samtal har förts med följande personer, som delvis rekommenderats av Handelshuset Österlen:

Olle Stenberg, Håkan Damm, Roland Thor, Bertil Rudberg och Jarl Kemnefeldt, Handelshuset Österlen	Lennart Davidsson, Havets Hus, Lysekil
Staffan Tellman, Gunilla Janlert, Lars Persson och Peter Erlöv, Simrishamns kommun	Thomas Johansson, Sida, Östersjöenheten
Jan Lindelöf, Region Skåne	Mattias Müller, Trelleborgs kommun
Torgny von Wachenfelt, Marinbiolog	Sture Hermansson, Länsstyrelsen Värmland
Johan Wagnström, Länsstyrelsen Skåne	Miljö- och Samhällsbyggnadsdepartementet, enheten för naturresurser

Kritiska framgångsfaktorer

Syfte

En etablering av ett Marinbiologiskt Centrum måste föregås av ett klart och uttalat syfte. Vad ska ett Marinbiologiskt Centrum göra eller bidra till? Härvidlag är det givetvis möjligt att ett sådant centrum ska göra flera saker samtidigt, eller bidra på olika sätt. Om det Marinbiologiska Centrumet endast har ett syfte är det viktigt att detta är klart uttalat och att alla inblandade är överens. Finns det flera syften är det viktigaste att de inblandade aktörerna dels är medvetna om att så är fallet, och dels att det finns uttalade huvudsyften och jämbördiga företrädare för dessa. Det är viktigt att alla intressenter är överens.

- Är syftet att hjälpa till att rädda miljön i Östersjön?
- Är syftet att bidra till att förbättra villkoren för fisket i Östersjön?
- Är syftet att bidra till att förbättra säkerheten kring sjöfarten i Östersjön?
- Är syftet att ge ytterligare arbetstillfällen i kommunen?
- Är syftet att skapa ytterligare en turistattraktion i kommunen?
- Är syftet att vidga och fördjupa kontakterna mellan länderna kring Östersjön?

Det är inte osannolikt att olika aktörer har olika syften eller målsättningar, och centrumet kan mycket väl visa sig resultera i en kombination av flera. Det är dock nödvändigt att det finns ett uttalat syfte och att detta kommuniceras. Bidrag och finansiering är beroende av detta och av att det finns huvudmän som är beredda att engagera sig i hela, eller specifika delar av, verksamheten.

För närvarande finns inte någon tydlig och gemensam uppfattning om syftet. Vi har allmänt mött en positiv attityd till idén om ett Marinbiologiskt Centrum, men det finns inte någon samlad och entydig uppfattning om vad detta konkret ska vara.

Den förra regeringens initiativ om att Sverige kan gå i bräschen för att samordna forskning om Östersjöns marina miljö enligt diskussioner inom Helcom och den nu pågående utredningen om ”kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av havsmiljön” betänkande kommer att bli en viktig utgångspunkt.

Den pågående utredningen ska bl.a. resultera i ett förslag till organisation och uppgifter för ett internationellt Östersjömiljöinstitut som inriktas på att utgöra en vetenskaplig knutpunkt för det svenska Östersjömiljösamarbetet, var det bör förläggas, organisationstillhörighet, budget och hur verksamheten kan finansieras

Vid sidan av utredningsmannens och regeringens initiativ har de intervjuade pekat ut flera inriktningar som de tror kan vara utvecklingsbara inklusive:

- samarbete mellan aktörer i länder och regioner runt Östersjön som bl.a. Sidas Östersjöenhet vill uppmuntra till,

- knyta ihop forskning och näringsliv med betoning på yrkesfisket,
- forskning kring redskap och fiskerimetoder i syfte att underlätta fortsatt bärkraftig fiskerinäring samtidigt som man undviker utfiskning,
- forskning kring alternativt utnyttjande av fiskeriflottan,
- pedagogiska och publikdragande verksamheter baserade på vetenskap,
- synliggöra och kommunicera forskningsfrågor genom besöksattraktioner,
- kunskapsförmedling och folkbildning,
- mätstation inriktad på exempelvis fisk och annat djurliv, salthalt och badvattenkvalitet,
- maritimt museum inkl nuvarande samlingar inom Österlens museum,
- vidareutvecklad turism i Simrishamn med stöd av varumärket Österlen som redan idag är positivt förknippat med kultur, mat och hav,
- beredskap att röja och sanera efter katastrofer.

Listan över idéer ovan visar att många är överens om att det finns utrymme att skapa ett innovativt maritimt centrum med brett innehåll som kan dra nytta av Simrishamns geografiska läge och platsbundna resurser. Listan visar också att det finns många olika föreställningar om vilken typ av verksamheter som ett Marinbiologiskt Centrum i Simrishamn skulle kunna inrymma.

Tänkbara finansieringskällor

Av de diskussioner som förts inom ramen för denna förstudie drar vi slutsatsen att flera nyckelaktörer behöver samverka i det fortsatta utvecklingsarbetet. Även om utredningsmannen skulle föra fram Simrishamn som säte för ett internationellt Östersjöinstitut, och regeringen skulle besluta i enlighet med detta, behövs fortsatt utvecklingsarbete som involverar flera aktörer samtidigt för att kunna driva idén om ett Marinbiologiskt centrum vidare. Då blir det är en avgörande förutsättning att sådant arbete kan finansieras.

Ytterligare finansiering kan komma från SIDA:s Östersjöenhet under nästa år, men dessa medel syftar i första hand till att möjliggöra skapandet av partnerskap och idéer som kan finansieras på annat sätt i framtiden, exempelvis med stöd från EU. Även Region Skåne kan ha möjligheter att bidra till fortsatt utvecklingsarbete på kort sikt.

Under kommande år bör det vara möjligt att få ekonomiska bidrag från olika EU-program för att finansiera fortsatt utvecklingsarbete inriktat på genomförande, exempelvis från Östersjöprogrammet och Mål 3A Sydöstra Östersjön. Det första handlar om nätverksbygge och konkreta samverkansprojekt, det andra är inriktat på sakfrågor som skydd av flora och fauna samt fiskerinäring.

Björn Carlsons Östersjöstiftelse är en annan tänkbar finansieringskälla. Hösten 2005 donerade finansmannen Björn Carlson 500 miljoner kronor till bildandet av denna stiftelse som har sitt säte vid Kungliga vetenskapsakademien. Stiftelsen ska driva ett tvärveten-

skapligt program med syfte att inom 10-15 år påtagligt förbättra miljötillståndet i Östersjön.

Tillskapandet av ett Marinbiologiskt centrum i Simrishamn är ett omfattande projekt, i synnerhet om man håller fast vid tanken om att det Östersjögemensamma Europeiska perspektivet ska vara bärande samtidigt som centrumet ska ha en bredare verksamhet än det internationella Östersjöinstitut, som utreds nu.

Det tar lång tid att bygga upp ett EU-finansierat samarbete mellan olika aktörer, vilket i sin tur kräver betydande resursinsatser under många år. I praktiken innebär detta att projektägaren måste vara beredd att ligga ute med betydande summor pengar under relativt lång tid – även om man kommer att kunna få tillbaka medel senare. Enligt bedömare bör man, när det gäller EU-finansiering, vara beredd att agera bank i 6-8 månader innan man kan se delfinansiering i retur. I tid måste man räkna med att det kan ta 3-5 år innan man kan se konkreta resultat av arbetet.

Nyckelaktörer

Simrishamns kommun

Kommunen är den aktör som vore den mest naturliga att ta en ledande roll i det fortsatta utvecklingsarbetet tillsammans med andra. Kommunen bör vara beredd att åta sig rollen att driva och ta ansvar för att finna den finansiering som kommer att krävas under utvecklingskedet. Det kräver internationellt engagemang, nationell uppvaktning och lokal förankring. Kommunen kommer också att få ta en viktig roll i att marknadsföra projektiden för att attrahera andra verksamheter som kan bidra till att uppnå kritisk massa och tillräcklig attraktionskraft.

Den första och mest brådskande uppgiften är att söka kontakt med utredningsmannen Göran Enander och bidra med relevant information som underlättar hans arbete.

Kommande utvecklingsarbete för att utveckla det aktuella projektet, kan vara ett verkningfullt sätt att stimulera kunskapsutveckling i den kommunala förvaltningen och bland Simrishamnsborna i stort. Redan idag har Simrishamns kommun vänortsutbyte med flera Östersjökommuner och kommunen deltar i flera EU-projekt.

Region Skåne

Region Skåne är också en viktig nyckelaktör. Regionen har numera omfattande erfarenheter av internationellt och mellanregionalt gränsöverskridande samarbete och väl etablerade kontaktnät. Region Skåne har ansvar för en långsiktig helhetssyn på Skånes utveckling och goda möjligheter att kommunicera viktiga utvecklingsfrågor på både lokal, nationell och EU-nivå. Region Skåne har också möjligheter att initiera och stimulera näringslivets förnyelse, exempelvis anpassning av fiskemetoder, utveckling av redskap och alternativ användning av fiskefartyg.

Statliga aktörer

Även staten är en potentiell, och mycket viktig, aktör. På denna nivå sanktioneras den internationella samordningen och relationerna med EU. Det är statliga aktörer som definierar nationella intressen.

Om den nya regeringen står fast vid förslaget att Sverige ska ta en drivande roll för att få till stånd en samordning av Östersjörelaterad miljöforskning, och anser att Simrishamn är ett lämpligt lokaliseringsalternativ för ett nytt internationellt Östersjöinstitut, så kan detta få en viktig katalysatorverkan som stärker möjligheterna att förverkliga den övergripande projektiden.

Trots att ett samordnande sekretariat varken kan väntas leda till så särskilt många nya jobb, eller bli ett intressant besöksmål för allmänheten, så skulle det ge en viktig signal som bekräftar Simrishamns roll som adekvat säte för ett Östersjögemensamt och miljöansvarstagande organ. Detta kan i sig väntas motivera andra aktörer att söka etablera sig i dess direkta närhet.

Den tidigare miljöministern Lena Sommerstad har vid ett flertal tillfällen, och i ett flertal fora, uttalat ett behov av att samordna och se över strukturerna för den forskning som bedrivs idag. Bland annat har hon uttalat att ”regeringen vill inrätta ett nytt forskningsinstitut för havsmiljön som kopplar ihop svensk forskning med andra länders forskning på området. All forskning i Östersjöländerna behöver i större utsträckning samlas runt gemensamma mål och projekt och forskarna måste tillsammans utveckla nya angreppssätt på problemen.”¹

Miljöministern baserade sina uttalanden på en rad utredningar och rapporter som alla förmedlat den samlade uppfattningen att problemens natur, och den forskning som bedrivs, behöver överblickas och samordnas.

Utredning om kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av havsmiljön

I juli 2006 beslutade regeringen tillsätta en kommitté för utredning rörande ”Kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av havsmiljön”.² Kommittédirektivet söker bland annat svar på frågor som:

- hur Sverige kan arbeta för att stärka det internationella forskningssamarbetet, och
- förutsättningarna för ett internationellt forskningsinstitut

Tjänstemän i regeringskansliet vill i dagsläget inte förekomma utredningen, utan hänvisar till det delbetänkande som ska presenteras senast den 22 december 2006. I utredningen ingår att ta ställning till såväl institutets innehållsliga och organisatoriska karaktär som potentiell lokalisering. Utredningen leds av Göran Enander, GD Skogsstyrelsen och ordförande i Formas.

¹ Göteborgsposten, 23/11 2005. Liknande uttalanden har skett i Östgöta-Correspondenten (22/6 2005) och i tal till riksdagen (5/11 2005).

² Se Bilaga 2 för kommittédirektivet i sin helhet.

I direktivets sammanfattning sägs att förslag ska presentera hur organisationen bör se ut för att samhällets arbete med att restaurera och bevara havsmiljön ska förbättras. Ambitionen är att bättre dra nytta av de forskningsresultat som uppnås, och att bättre sprida dem bland andra aktörer för optimalt genomslag och utnyttjande. I detta ingår ambitionen att öka samordningen – till exempel genom ett samlat institut med tillräcklig överblick – och att denna samordning, både i sak och över olika forskningsdiscipliner, krävs för att lösa miljöproblemen i havet.

Utgångspunkten är att öka den tvärvetenskapliga ansatsen och samordna den aktiva undersöknings- och övervakningsverksamheten med forskningen i Sverige och internationellt. Den förbättring av havsmiljön som behöver ske kommer att involvera många aktörer under lång tid och vara förenad med kostsamma åtgärder. Enligt direktivet förutsätter detta ett ”långsiktigt, målinriktat och internationellt anknutet vetenskapligt arbete, som är baserat på en sammanhållen och kontinuerligt bedriven kunskapsinsamling och miljöövervakning”. Man avser dock inte i grunden ändra förutsättningarna för universiteten eller de sektorsmyndigheter som har ansvar för havsmiljöfrågorna idag.

En nationell havsmiljöstrategi

Ett viktigt budskap i direktivet är att ”samlokalisering bör beaktas”. Detta grundar sig dels på regeringens skrivelse ”En nationell strategi för havsmiljön”¹ där frågan behandlas på bland annat följande sätt:

”För att skapa en internationell forskningsmiljö med ett tvärvetenskapligt och samordnat angreppssätt på miljöproblematiken i akvatiska ekosystem avser regeringen att undersöka förutsättningarna för att ett internationellt institut för forskning om Östersjöns miljö kan bildas. Flera remissinstanser stödjer tanken på ett samlande forskningsinstitut, något som saknas i Sverige men finns i flera andra europeiska länder. Institutet skulle kunna knyta till sig forskningskompetenser från olika akvatiskt inriktade institutioner och relevanta myndigheter och från samhällsvetenskapliga och humanistiska discipliner. Det är viktigt att ett sådant institut också attraherar forskare från andra Östersjöländer för att förstärka de internationella gemensamma ansträngningarna att studera och lösa Östersjöns miljöproblem genom ett intensivt samarbete med andra marina forskningsorganisationer runt Östersjön.”

Den nationella strategin för havsmiljön grundar sig också i delar på Havsmiljökommissionens betänkande ”Havet – en tid för en ny strategi”². Betänkandet föreslår en ”nationell marin strategi för att vända den negativa trenden i våra hav. Den marina strategin skall överbygga den splittring som idag karaktäriserar havsmiljöarbetet. Arbetet skall utgå från en planering och en adaptiv förvaltning, där forskning och kontinuerlig utvärdering av genomförda åtgärder kopplas samman”. Vidare konstaterar Havsmiljökommissio-

¹ Regeringens skrivelse 2004/05:173

² SOU 2003:72

nen att ”ett stort genomförandeunderskott snarare än kunskapsbrist är den främsta anledningen till bristerna i dagens förvaltning av havet, men detta utesluter inte att det finns viktiga kunskapsluckor att fylla.”

SIDA Östersjöenheten

SIDA:s Östersjöenhet har bidragit till finansiering av det nyligen genomförda Östersjöeventet, och har således god kännedom om idén att etablera ett Marinbiologiskt centrum i Simrishamn.

I Östersjöenhetens uppdrag ingår att skapa och stödja samarbete över Östersjön. Enheten har identifierat ett behov av att fokusera mera på sydöstra Baltikum inklusive Polen. Från den svenska sidan har man tidigare haft en tyngdpunkt på Estland och Lettland. Dessa kontakter utgår i huvudsak från Stockholmsområdet (Mälardalen) och Östergötland. För att ytterligare vidga kontaktytorna söderut anser SIDA:s Östersjöenhet att en etablering i Skåne skulle vara lämplig. SIDA:s Östersjöenhet har i uppdrag att stödja och främja samarbete över Östersjön – och man har således ingen direkt koppling till den eventuella forskningsverksamheten. Om ett internationellt Östersjöinstitut skapas, är SIDA intresserat av att samlokalisera en filial eller ett kontor för Östersjöenheten där.

Universitet, högskolor och forskningsinstitutioner

De akademiska huvudmännen representerar en fjärde grupp av nyckelaktörer. Inom universitet och högskolor definieras forskningens inriktning och omfattning. Även om den nu aktuella funktionen kanske inte blir en traditionell ”operativ” utförare av forskning, utan mer en administrativ funktion som samordnar, tolkar och sprider forskningsresultat kan den få en viktig roll. Om verksamheten blir framgångsrik har man förutsättningar att etablera och kommunicera en unik helhetssyn på det aktuella kunskapsläget och forskningsfronten inom Östersjöområdet och EU.

Huvudmän för besöksattraktioner

För att kunna förverkliga det aktuella konceptet krävs också att en eller flera tänkbara huvudmän för ”publika attraktioner” engagerar sig. Detta är den del av verksamheten som blir mest publik och som kommer att uppfattas som ansiktet utåt. Nu aktuella idéer innebär någon, eller några, typer av besöksverksamhet, kanske museum, restaurang, seminarier, konferenser, etc. Inspiration kan hämtas från andra anläggningar. Forskare och andra inom den vetenskapliga världen har generellt intresse av att allmänhetens intresse och engagemang för havsmiljön ökar. Ökad kunskap och intresse hos allmänheten är viktigt för att få förståelse för betydelsen av fortsatt forskning.

Handelshuset Österlen

Frågan om Marinbiologiskt Centrum i Simrishamn har hittills drivits av Handelshuset Österlen ekonomisk förening, vars syfte i första hand är att bedriva utvecklingsarbete i Sverige och länderna i Östersjön. Handelshuset Österlen vill även fortsättningsvis medverka i arbetet för ett Marinbiologiskt centrum i Simrishamn och är beredda ta en operativ ledningsroll. Handelshuset Österlen har förklarat sig berett att åta sig det operativa ansvaret för att driva arbetet framåt tillsammans med Simrishamns kommun.

Institutionella förutsättningar

Det blir viktigt att definiera en lämplig institutionell form för det tänkta centrumet och att etablera en ledning som har kompetens att komplettera den vetenskapligt och policyorienterade verksamheten i ett eventuellt internationellt Östersjöinstitut med sådana som är mer informativa och publikdragande.

Hittills är tanken att årets utställning och seminarier ska utgöra det första steget i en flerårsplan. Genom årets evenemang har Handelshuset Österlen och Simrishamns kommun skaffat sig erfarenheter och lärdomar om vilka insatser som denna typ av evenemang kräver. Nästa år har Handelshuset Österlen i samarbete med Simrishamns kommun ambitionen att göra en större utställning med flera Östersjöländer engagerade. Diskussioner om detta har förts med Östersjöenheten vid SIDA.

Det tredje steget kan vara att ansöka om EU bidrag för att genomföra ett utvecklingsprojekt där tanken om ett Marinbiologiskt Centrum med brett innehåll kan konkretiseras. Deltagande i ett EU/Interreg projekt kan kanske ge förutsättningar att klara ut lämpliga institutionella förutsättningarna för framtida verksamhet.

En organisation behöver bildas för att hålla i fortsatt planering och för att starta den tänkta verksamheten. Sannolikt fordras en kombination av offentliga och privata resursinsatser.

Regionalt sammanhang

Skåne och Södra Östersjöområdet

Artrik naturmiljö med stora sociala värden

Algblomningen utgör ett synligt bevis på att Östersjöns "hälsa" inte är så god. Helcom konstaterar i sin handlingsplan för Östersjön att det kommer att ta åtskilliga årtionden innan den marina miljön återhämtar sig. Helcoms initiativ är ett svar på EU:s marina strategi som förutser att regionala handlingsplaner ska tas fram. Handlingsplanen för Östersjön syftar till att säkerställa Östersjöns naturliga ekosystem samtidigt som värdefulla marina resurser ska kunna utnyttjas på ett hållbart sätt också i framtiden. Östersjöns känsliga natur innebär att skräddarsydda lösningar måste tillämpas för att begränsa tillflöde och utsläpp av föroreningar som påverkar havet.

Skåne är liksom Östersjön en miljö med känsliga ekosystem där många arter lever på gränsen av sitt utbredningsområde. Havsmiljön är en hjärtefråga i Skåne.

Väluvecklade mellanregionala samarbetsnätverk

Skåne har etablerat goda kontakter med kustregionerna i alla länder kring södra Östersjön. På Region Skånes och Region Blekinges initiativ pågår exempelvis konkret samarbete mellan alla kustregionerna för att utveckla ett gemensamt system för intermodala och mer miljöanpassade transporter i södra Östersjön samt Interreg-projektet Baltic Master som är inriktat på risker förenade med oljetransporter. Region Skåne driver eller medverkar i en lång rad mellanregionala utvecklingsprojekt inom Östersjöområdet och i Öresundsregionen. Hållbar utveckling är ett viktigt överordnat mål.

Region Skåne är också pådrivande för att stärka och utveckla resurser för utbildning och forskning i Södra Östersjöområdet. Öresundsuniversitetet och Baltic Sea Virtual Campus (BSVC), är konkreta exempel, liksom ansträngningarna att få internationella forskningsanläggningar som ESS lokaliserade i regionen så att även den internationella vetenskapliga kompetensen stärks inom södra Östersjöområdet.

Dessa förhållanden ger goda förutsättningar att etablera nya EU-finansierade samverkansprojekt kring gemensamma frågor som ger en adekvat ram för fortsatt arbete med det nu aktuella projektet. Genom att arbeta med frågan inom ramen för EU finansierade samverkansprojekt ges också tillfälle att etablera kontakter och att diskutera möjligheter att koppla den framtida verksamheten till lämpliga vetenskapsmiljöer i Öresundsregionen.

Hela Skåne

Det regionala utvecklingsprogrammet strävar efter tillväxt, attraktionskraft, bärkraft och balans i hela Skåne. Tillväxten är dock betydligt sämre i sydöstra än i sydvästra Skåne. Idag pendlar de som arbetar i Simrishamn från ett förhållandevis lokalt omland. Restidsavstånden till den stora arbetsmarknaden vid Öresund är besvärande stora. Det är en central uppgift för Region Skåne att dels arbeta för att förbättra tillgängligheten till arbetsmarknad och kunskap, dels stimulera en utveckling på ett sätt som kompenserar för brister samtidigt som de unika och platsbundna resurserna i hela Skåne tillvaratas. De betydande miljövärdena i kustområdet och havet som omger sydöstra Skåne är en sådan vital resurs. Utbudet av arbetstillfällen och möjligheterna till kunskapsutveckling är dock alltför begränsade inom regiondelen.

Region Skåne söker konstruktiva sätt att påverka utvecklingen i önskad riktning. Det nu aktuella projektet kan visa sig representera en sådan potential.

Simrishamn och Österlen

Hög attraktivitet och stor utvecklingspotential

Många sommarboende, besökare och andra människor som har starka känslomässiga kopplingar till Simrishamn och Österlen letar efter möjligheter att kunna bo och försörja sig här året runt. Simrishamns kommun har också fått relativt många nyinflyttade. Särskilt seniorer lockas av den höga livskvalitén på Österlen. Kommunens åldersstruktur präglas idag av hög medelålder. De inflyttade har ofta en annorlunda syn på utvecklingsmöjligheterna än de som bott här länge. Många tycker att det borde vara möjligt att utveckla nya typer av verksamheter och att de genomgripande förändringar som skett i den nära omvärlden öppnar helt nya perspektiv. Om transportinfrastrukturen förbättrades kan restiderna sänkas betydligt.

Simrishamn ligger geografiskt väl placerat, nära flera av de mest folkrika av EU:s nya medlemsländer inom Östersjöområdet. Östersjöområdet är ett globalt intressant tillväxtområde. Detta borde ge möjligheter att utveckla handel och annan ekonomisk verksamhet på nya villkor. Simrishamn ligger också inom bekvämt räckhåll för weekendbesök från flera stora städer med ett betydande befolkningsunderlag. Utvecklingspotentialen borde vara mycket stor då Simrishamn redan är en mycket välbesökt kommun. Flera besöksmål har var och en hundra tusen besökare om året.

Österlen har blivit ett starkt och positivt laddat varumärke. En rik kultur, där maten spelar en viktig roll, är starkt förknippad med havet, kust- och backlandskapet och det milda klimatet som präglas av närheten till havet. Hälsa, miljö, turism och kultur är idag ledord för Simrishamns kommuns utveckling. Begreppet "Österlen" signalerar en viss kultur och känsla där havet och maten är en viktig del. Det finns en allmän önskan att kunna utnyttja och förädla upplevelser av havet och maten som turistattraktion.

Yrkesfiskets framtid står på spel

I Simrishamn är fisknäringen mycket viktig. I Simrishamn finns mer än 50 företag och över 100 anställda i fiskenäringen. Trots att Simrishamn är Sveriges största landningshamn för fisk, mätt i ekonomiska termer, har den fiskerelaterade sysselsättningen vikit. Häromåret organiserades en stor protestaktion från Simrishamn. Då stävade en eskader med Östersjöfiskare till Stockholm under stort mediapådrag för att påverka riksdagens behandling av förslaget om att förbjuda torskfiske i Östersjön. Just nu är frågan om utfiskning fiskerinäringens stora överskuggande fråga. Det berör Simrishamn i mycket hög grad eftersom

- tillgången på fisk är god; den bästa i norra Europa
- fiskerinäringen är stor i Simrishamn med många utövare och en stor fiskhantering
- fiskarna är positivt inställda till kunskapsutveckling och testar gärna nya metoder
- forskning som kretsar kring yrkesfisket finns inte någon annanstans.
- havsfiskelaboratoriet i Göteborg förlägger redan många av sina tester till Simrishamn
- Sveriges enda vadbinderi finns i Simrishamn.

Det finns ett internationellt intresse för att vidareutveckla redskap. Med dagens kvoter och regler får man ta mindre fisk än man har kapacitet till. För att komma runt problemet med medvetet överfiske förbjuder man fiske under vissa delar av året. Detta är bekymmersamt för många fiskare då deras båtar och näring kan stå helt still i flera månader. Det ställer stora krav på periodisering av inkomster etc. Alternativa användningssätt av fiskeriflottorna är att låta trålarna plocka upp gamla fiskenät. Man tittar också på möjligheter att sanera havet från alger och tång etc. Fiskarna är också goda "observatörer" på havet.

Allvarliga miljöhot

Simrishamns kommun deltar sedan flera år i vattenvårdsamarbete för både Hanöbukten och Österlens åar. Utvecklingen av Östersjöns marina miljö är oroande. Fisket som har försämrats och den svåra algbloomingen är exempel på frågor som verkligen upprör människor här. Den allt intensivare sjöfarten med tät trafik i Bornholmsgattet är riskfylld. Många av fartygen som trafikerar farleden har enkelskrov. Olyckan med ett kinesiskregistrerat fartyg häromåret, som fick folk att gå man ur huse för att rensa stränderna och ta hand om skadad sjöfågel, riskerar att följas av fler. Strålning från Polenkabeln som riskerar att påverka ålens vandring, och vibrationer från vindkraftverk på grunda bankar som kan störa djurlivet till havs, är andra exempel på aktuella marinbiologiskt relaterade frågor som oroar och engagerar.

Ett utmärkt läge

Simrishamns geografiska läge längst söderut på den svenska ostkusten och centralt inom södra Östersjöområdet lämpar sig väl för Östersjögemensamma verksamheter. Platsen ligger nära flera hårt trafikerade farleder och inom en kustzon med mycket känslig flora och fauna. Här finns flera skyddade områden med värdefull natur, inkl nationalparken vid Stenshuvud.

Kvarteret Skeppet, som är den tänkta platsen för det aktuella projektet ligger mitt i Simrishamns hamn. Man har fri sikt åt alla håll. I hamnen finns kapacitet för fler fartyg. För närvarande utnyttjas delar av byggnaderna av kustbevakningen och av kommunen som för utställningar och andra kulturverksamheter. Det bör vara möjligt att bygga ytterligare lokaler i direkt anslutning till de befintliga. Läget uppfattas allmänt som attraktivt.

Platsen ligger inom bekvämt gångavstånd från järnvägsstation och resecentrum som bl.a. har pågatågförbindelser med Malmö. På sikt väntas Simrishamns station också få direktförbindelser med flygplatsen vid Sturup varifrån det kommer att finnas bekväma tågförbindelser till Kastrup och Köpenhamn.

Simrishamn erbjuder en attraktiv miljö som förväntas locka såväl gästforskare som sommarstudenter från både Sverige och utlandet.

Begränsad risk för mellankommunal konkurrens

Det vore olyckligt om det skapas dragkamp mellan Skånes kommuner. Trelleborg genomför också stora satsningar men de verkar inte vara i direkt konflikt med Simrishamns planer. Trelleborg är en mycket liten fiskerikommun, och en relativt liten turistkommun. Man har 3 mindre fiskelägen som inte i skala konkurrerar med Simrishamn. Huvudattraktionen för turism är Smygehuk. Där planeras någon mindre satsning, men i övrigt är aktiviteten inte stor.

Trelleborg är däremot en transporthamn utav rang, och detta är också naturligt fokus i kommunens utvecklingsarbete. För närvarande ägnas bland annat stor uppmärksamhet åt frågor som rör teknikutveckling, investeringar i infrastruktur samt säkerhet och risker till sjöss och i hamnar.

Idén om att stärka det frivilliga samarbete mellan kommuner för att värna Österjöns vattenkvalité på liknande sätt som organisationen KIMO (kommunernas internationella miljöorganisation) har förts fram. Det samarbete som redan finns mellan kommuner och andra aktörer i södra Östersjöns kustregioner för att minska riskerna vid oljetransporter, skulle sannolikt kunna utvidgas till att exempelvis också omfatta kemikalietransporter. Simrishamn har ett väletablerat samarbete med grannkommuner som Ystad, Kristianstad, Tomelilla, Hörby och Bornholm samt med aktörer i Blekinge och Kalmar i frågor som bl.a. rör vattenvård. Simrishamn bör ha goda förutsättningar att initiera ytterligare samarbeten, exempelvis att initierat samarbete i en ny frivillig internationell kommunal miljöorganisation för Östersjön.

Svenska och utländska exempel

Statliga verk

Fiskeriverkets havsfiskelaboratorium i Lysekil

Fiskeriverkets havsfiskelaboratorium i Lysekil är centrum för Sveriges undersökningar om fisk i havet. Verket genomför undersökningar på fisk från egna fartyg, får information från andra länders resultat samt genomför undersökningar på kommersiell fångst. Man undersöker också hur fiskeriverksamheten påverkar miljön samt forskar hur fiskeriverksamheten kan utvecklas.

Arbetsområdet är Skagerrak, Kattegatt och Östersjön. Verket har en filial i Karlskrona. Dessutom för Fiskeriverket ett omfattande internationellt samarbete. (Källa: Fiskeriverkets Havsfiskelaboratorium, Fiskeriverket).

Marina Forskningscentra

Sveriges tre marina forskningscentra inrättades av regeringen år 1989 vid universiteten i Göteborg, Stockholm och Umeå för att samordna, stödja och informera om den marina miljöövervakningen, forskningen och utbildningen. Målet är att öka intresse, förståelse och kunskap om havet, dess betydelse och funktion samt den mänskliga påverkan på den marina miljön.

Verksamheterna, som styrs av förordningen om marina centra (UHÄ-FS 1989:25, reviderad 1992), leds av en styrelse där ordföranden utses av regeringen.

Göteborgs Marina Forskningscentrum (GMF)

Det geografiska ansvarsområdet omfattar Öresund, Kattegatt och Skagerak, från Limhamnströskeln i söder till norska gränsen i norr.

Verksamheten består av fyra delar. GMF stödjer de marina forskarnas fältverksamhet, man har en samordnande funktion när det gäller miljöövervakningsprogrammen vid Västkusten och man ansvarar för att informera om miljötillståndet i Västerhavet. Den fjärde delen i verksamheten består i att centret förstärker universitetets marina forskning/forskarutbildning genom att finansiera tre professorer. GMF har två fältstationer, Kristinebergs Marina Forskningsstation och Tjärnö Marinbiologiska Laboratorium.

Kristinebergs Marina Forskningsstation (KMF)

KMF är belägen i utkanten av det pittoreska kustsamhället Fiskebäckskil, ca 12 mil norr om Göteborg. Stationen, som grundades 1877, drivs av Kungliga vetenskapsakademien (KVA) i nära samverkan med Göteborgs universitet (GU). KMF är Sveriges största fältstation för marin forskning. Den är samtidigt en av världens äldsta marina forskningsstationer och har en lång tradition av att ta emot gästande forskare. Idag är KMF en av Europas modernaste marina forskningslaboratorier med synnerligen goda möjligheter att utföra avancerat experimentellt arbete. KMF är belägen vid Gullmarsfjordens mynning.

Den stora variationen av miljöer gör att en stor artrikedom återfinns i nära anslutning till forskningsstationen. Stationen förfogar över två välutrustade forskningsfartyg samt över avancerad forskningsutrustning och undervattensstekniker.

Tjärnö Marinbiologiska Laboratorium (TMBL)

TMBL är en fältstation för marinbiologiska studier. Det är beläget på Kosterfjordens östra sida i Bohuslän, omkring 16 mil norr om Göteborg. Stationen grundades 1963 och tillhör universiteten i Göteborg och Stockholm.

Från att ursprungligen ha varit en fältstation för universitetskurser i marinbiologi, har verksamheten expanderat och breddats kraftigt, speciellt sedan 1995. TMBL är sedan 2005 värdinstitution för en ny forskningsinfrastruktur inom EU: CeMaCE - Centre for Marine Chemical Ecology. TMBL bidrar även med råd, kompetens och information till lokal industri, skolor och allmänhet.

Bornö Hydrografiska Fältstation

Bornö fältstation byggdes 1902 av Otto Pettersson och Gustaf Ekman. Den är belägen på Stora Bornö i Gullmarsfjorden, ungefär 100 km norr om Göteborg. Ön är ett naturreservat och har ingen fastlandsförbindelse och man tar sig dit med någon av stationens båtar.

Stationen ägs och drivs av Bornöstiftelsen (Bornö Institute for Ocean and Climate Studies) och används av universiteten i Göteborg och Köpenhamn. Den erbjuder en miljö för fältkurser, forskning, instrumentutveckling och nationella och internationella möten och arbetsgrupper.

Stationen är obemannad och har kapacitet att ta emot ca 25 forskare med självhushåll. Stationen kan även användas av andra organisationer och privatpersoner.

Stockholms Marina Forskningscentrum (SMF)

Ansvarsområdet omfattar Egentliga Östersjön, från Ålands Hav i norr till Öresund i söder. SMF är beläget på universitetsområdet Frescati i Stockholm och har en fältstation beläget på Askö i Trosa skärgård, åtta mil söder om Stockholm.

Askölaboratoriet

Askölaboratoriet ligger i ett av de minst påverkade kustområdena längs hela ostkusten, dessutom ett av de mest välundersökta havsområdena i världen. Det fungerar sedan 1970-talet som referensområde för den nationella och internationella miljöövervakningen. Området finns med på HELCOMs lista över de 30 mest angelägna områdena för naturreservat i Östersjön.

På Askö bedrivs marin forskning och utbildning året runt. Fältstationen är en nationell resurs och står öppen för alla som önskar bedriva marin forskning i Egentliga Östersjön, hålla marina kurser på universitetsnivå eller arrangera forskarmöten med marin inriktning.

Miljöövervakningen ingår i det nationella programområdet Hav. De delprogram som delvis utförs från Askö är övervakning av de vegetationsklädda bottarna, mjukbottenfauna samt fria vattnet.

Många universitet och högskolor i sydöstra Sverige använder Askölaboratoriet som fältstation för sina kurser. Kursämnena varierar, från arkeologi och geokemi till ekotoxikologi och ekologi. Det ges även en del externa kurser, bl.a. fortbildning för lärare, sykonsumenter, och journalister samt en miljökurs för Kustbevakningen.

Umeå Marina Forskningscentrum

Ansvarsområdet omfattar i huvudsak Bottniska viken. Man stödjer också marin forskning och utbildning, utför miljöanalys och sprider information om forskning och miljötillstånd. Som en del i detta uppdrag tillhandahåller man basresurser såsom båtar, fartyg, utrustning och laboratorier.

Fältstation

Stationen ligger ca 40 km söder om Umeå, i byn Norrbyn och är öppen året runt för forskare från hela världen. Utanför anläggningen ligger Norrbyskärgården, som består av ett stort antal öar.

Mest känd av dessa öar är Norrbyskärr, där ett helt unikt sågverkssamhälle byggdes upp av MoDo under slutet av 1800-talet. Norrbyskärr, som anses vara en av Umeås största sevärdheter. Färjetrafiken från Norrbyn är flitig, framför allt sommartid. Ca 1 km norr om laboratoriet rinner en relativt liten å, Ängerrån, ut i havet. Åtta km söder om anläggningen har Öreälven sitt utlopp.

Fältstationen byggdes 1985 och byggdes ut 1991. Den är nu 2600 kvadratmeter. Det finns 20 av vardera kontors- och laboratorieplatser för uthyrning. Förutom dessa finns mikroskoprum, termokonstantrum, tråghallar för fiskförsök och speciella laboratorier för arbete med radioaktivt material och formalin.

HEL Marine Station

HEL Marine Station etablerades 1992 och är fältstationen för Institutet för Oceanografi under fakulteten för Biologi, Geografi och Oceanografi vid Universitetet i Gdansk. Det är den enda anläggningen i sitt slag i Polen, och är öppen för forskare från hela landet. Den är öppen varje dag, hela året.

Forskningsstationen är centralt placerad i Gdansk-bukten och forskning sker både på öppet hav och i kustzonerna. Fokus ligger på de regionala förhållanden och fysiska, kemiska, biologiska och geologiska processer som möts och skapas i gränssnittet mellan öppet vatten, havsbotten, kustzoner och i luften. Det ursprungliga motivet för att öppna forskningsstationen var den bekymmersamma miljösituationen och den tydliga försämring som kunde identifieras.

Forskningsstationen har både lokala, nationella och internationella åtaganden och är speciellt välplacerad för studier av funktionen och skyddandet av livet i Östersjön. Den ska ses som ett komplement till den forskningskapacitet som finns i anslutning till de stora universiteten – som också vanligtvis finns i de större städerna, och som därmed har begränsad möjlighet till permanenta fältoperationer, mätningar och observationer.

Stationens placering och de ekologiska förhållandena i södra Östersjön genererar mycket intressen och uppmärksamhet från utländska forskare. Sedan 1994 ingår stationen i MARS-nätverket (European Network of Marine and Biological Research Stations) och deltar i forskningsprojekt inom ramen för denna organisation.

Stationen är också ett nationellt centrum för forskning på marina däggdjur som lever i den polska delen av Östersjön.

Genom kontroller av beståndens storlek och genom att testa biologin och ekologin i deras livsmiljö uppfyller man sina åtaganden gentemot Helsingfors och Bonn-konventionerna som i sin tur ingår i ASCOBANS (Agreement on the Conservation of Small Cetaceans in the Baltic and North Seas). Stationen är också en del av BALTDER (European Centre of Excellence for Baltic Development, Education and Research).

Forskningsstationen är unik i sitt slag i sydöstra delen av Östersjön. Utöver forskning bedrivs också undervisning, fältstudier och seminarier. Stationen har omkring 400,000 besök årligen.

Institute für Ostseeforschung, Warnemünde

Baltic Sea Research Institute Warnemünde (1992) är ett tvärvetenskapligt forskningsinstitut som ingår i IOW Institute für Ostseeforschung Warnemünde och är anslutet till universitetet i Rostock. Det geografiska forskningsområdet är kuster och mindre sjöar. Fokus för forskningen är ekosystemets struktur och funktion i Östersjön. Institutet är dels statligt finansierat, dels delstatligt finansierat genom Mecklenburg – Vorpommern.

Besöksanläggningar

Havets Hus i Lysekil

Organisation

Verksamhetens ändamål är att visa och lära om den marina världens djurliv och förhållanden, främst med inriktning på Västerhavet. Havets Hus har sju anställda och omsätter cirka 6 miljoner kronor. Sedan 2005 är Lysekils kommun ägare till bolaget som tidigare var en kommunal förvaltning.

Forskning

Havets Hus bedriver idag ingen marinbiologisk forskning. Verksamheten är snarare publikt inriktad genom akvarierna samt olika typer av undervisning och skolverksamhet. Man erbjuder enstaka lektioner och hela studiedagar samt självstudiematerial, filmvisning och guidade turer och demonstrationer vid akvarierna.

Attraktioner

Havets Hus i Lysekil är i huvudsak ett publikt havsakvarium. Antalet besökande på Havets Hus är cirka 80 000 per år. I akvariet visas ca 100 olika djurarter från Gullmarsfjorden och Västerhavet. Akvariet omfattar 40 akvarier av varierande storlek, från 70 – 140 000 liter vatten. Vattnet till akvarierna tas in kontinuerligt från Gullmarsfjorden på 32

meters djup. Sommaren 1999 invigdes en tillbyggnad i form av ett cylindriskt akvarium. Kortare marinbiologiska filmer visas också.

Utöver akvariet finns en tematisk utställning som uppdateras årligen. Man bedriver också ett sommarprogram för barn och ungdomar (7-12 år) där barnen under tre förmiddagar får tillfälle att på nära håll studera djuren i havet. Man arrangerar också utflykter till havsstranden, matar fiskarna på Havets Hus och fiskar med tina från bryggan. Sommarprogrammet rapporteras vara en framgång.

Havets Hus arrangerar även sälsafari med egen båt.

Havets Hus bistro och café har helgöppet under lågsäsong och varje dag under högsäsong. Bistron drivs av en fristående entreprenör. I anslutning till caféet finns en souvenirbutik och man erbjuder också minigolf samt en mindre konferensanläggning (20 pers).

Fjord & Bælt

Organisation

Fjord & Bælt är en kombinerad turistattraktion och forskningsinstitution som drivs på en icke-kommersiell grund. Cirka hälften av omsättningen består av inkomster från upplevelse- och aktivitetscentret och i mindre grad från forskningen. Den andra hälften består av sponserintäkter. Kerteminde kommun är den största bidragsgivaren. Fyns Amt, Undervisningsministeriet, Miljøministeriet, Tipsmidlerne och Munkebo kommun bidrar också till Fjord & Bælts drift genom ingångna samarbetsavtal. Verksamheten startade 1992. Fjord & Bælt ger 17 heltidstjänster per år, varav 12 är fast anställda.

Forskning

Verksamhetens mål är att genom forskning, utställningar och aktiviteter förmedla Bælt-havets natur, miljö och historia. Målsättningen är att Fjord&Bælt ska bli ett Europeiskt Forskningscenter för havsdaggjur genom att vara ett kombinerat delfinarium, forskningskurs- och konferenscenter.

Forskningen ska bestå av en balans mellan gästforskare och genomförande av egna forskningsprojekt. Målsättningen är att vara ett exempel på att det är möjligt att utveckla moderna, små och oberoende forskningsinstitutioner med en hög kvalitets- och ambitionsnivå. Forskningen bedrivs i huvudsak på de tumlare som lever i fångenskap på plats. Man studerar fångstteknologi (nät), fysiologi, reproduktion, etc.

Attraktioner

Fjord&Bælt är ett upplevelsecenter för barn och vuxna som är nyfikna på världen under havsytan. Den största attraktionen verkar vara delfinernas släkting tumlaren och de små valarna och sälar. Det finns en generell utställning, och guidade turer inom området och med båtar i närområdet.

Non Governmental Organisation

KIMO International

KIMO, Kommunernas Internationella Miljöorganisation grundades i Esbjerg, Danmark i augusti 1990 för att stödja arbete med att rena Nordsjön från föroreningar. Initiativet to ursprungligen av den norska kommunen Vagsøy. Där fanns en oro för att det då aktuella förslaget om upparbetning av utbränt kärnbränsle i Dounreay skulle hota fiskeindustrin i kommunen. 1994 ändrades inriktningen till att också inkludera Irländska sjön, nordöstra Atlanten och Ishavet. Organisationen har mer än 128 medlemmar i 10 länder inklusive Storbritannien, Norge, Sverige, Danmark, Holland, Belgien och Irland samt associerade medlemmar i Tyskland, på Färöarna och Isle Of Man. Det finns nationella nätverk i varje land och möten hålls återkommande.

Organisationen har tillerkänts status som en Non Governmental Organisation (NGO). Den har kontakter med EU parlamentet och kommissionen och sänder representanter till olika intressentmöten och dialogprocesser. KIMO redovisar sin årliga aktiviteter, utredningar och lobbyinsatser på sin hemsida.

Regionala aktörer, exempel

Karlskrona: Karlskrona kommun satsar på att bli ett framtida maritima centrum i Östersjön med inriktning på marinteknologi och maritima upplevelser.

Helsingborg: Lunds universitet/Campus Helsingborg har Marinbiologiprogrammet 120 p eller 160 p (fräscha lokaler, bra lab och forskningsfartyget Sabella). Marinbiologi handlar om havens alla organismer, från bakterier och alger till fiskar och valar och om deras samspel med varandra och omgivningen. Helsingborgs stad har två anställda som arbetar med marinbiologifrågor, bl a med bottarna utanför H-borg. Finns två marina reservat utanför H-borg. Inriktning: fauna och flora under vattnet!

Ystad: Erosionskadecentrum Syd.

Upplevelsecentrum i Malmö – norra hamnen. Upplevelsepedagogerna (Michael Palmgren) bedriver bl a projektering av ett Upplevelsecentrum med en tillhörande Vattentemapark på Ribersborgsstranden.

Vattenriket med biosfärområdet i Kristianstad

Öresundsvattensamarbetet: samarbetsavtal (1995) mellan danska och svenska kommuner, län och amter kring Öresund. Ska verka för en god vattenmiljö i Öresund. Länsstyrelsen och kommuner i västra Skåne är med.

I Malmö finns World Maritime University för maritim utbildning och forskning kring maritima transporter, säkerhet och miljöskydd, internationellt utbyte mm.

I Köpenhamn finn bl.a. ICES - Internationella Havsforskningsunionen och EU:s miljömyndighet, European Environment Agency

Referenser

- Utvecklingsarbete med Simrishamns kommun – delrapport / Region Skåne
- Utveckling Simrishamn (Bilaga till ovanstående) /Arbetsgruppen Region Skåne och Simrishamns kommun
- Marinbiologiskt Centrum pm 0603/JL/PM
- The Baltic Sea Action Plan A new environmental strategy for the Baltic Sea Region/Helcom
- Handlingsplan för bildandet av ett Österlens Marina Miljöcentrum för Östersjön i Simrishamn. Handelshuset Österlen 2006.
- Kommittédirektiv, Dir. 2006:87, ”Kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av havsmiljön”, Miljö- och Samhällsbyggnadsdepartementet
- Regeringsförklaringen oktober 2006

Länkar:

Stockholms Marina Forskningscentrum (SMF)

<http://www.smf.su.se/>

Askölaboratoriet (tillhör SMF)

<http://www.smf.su.se/askolaboratoriet/index.html>

Göteborgs universitets Marina Forskningscentrum (GMF)

<http://www.gmf.gu.se/>

Umeå Marina Forskningscentrum (UMF)

<http://www.umf.umu.se/>

<http://www.umf.umu.se/stodfunktioner/kontakter.html>

Lunds Universitet

<http://www.marinbiologi.lu.se/>

<http://www.marinbiologi.lu.se/sidor/personal.asp?bar=9&id=9&lang=sve>

Kristinebergs marina forskningsstation ligger i Fiskebäckskil.

<http://www.kmf.gu.se/index.php>

Tjärnö marinbiologiska (TMBL) drivs av GU och SU.

([CeMaCE - Centre for Marine Chemical Ecology](#))

http://www.tmbi.gu.se/resdev/rd_default_sv.html

HEL Marine Station

www.hel.univ.gda.pl

Kalmar Höskola (2 professorer)

<http://www.hik.se/bom/>

Högskolan på Gotland, Forskningsstationen i Ar

<http://mainweb.hgo.se/inst/nt.nsf/0/0a2e76a72b574b9dc1256e26003d0a50>

Øresund School of Marine Biology

<http://www.bi.ku.dk/osmb/default.asp>

Institute of Biology, Copenhagen

<http://www.oresundsakvariet.ku.dk/>

Danish Network for Fisheries and Aquaculture Research

<http://www.fishnet.dk/home/>

The Journal: Marine Biology Research

<http://www.tandf.co.uk/journals/titles/17451000.asp>

Fiskeriverket

<http://www.fiskeriverket.se/>

KIMO (kommunernas internationella miljöorganisation).

<http://www.kimointernational.org>

Baltic Sea Research Institute Warnemünde

www.marbef.org

www.io-warnemuende.de

Helcom

<http://www.helcom.fi/>

European Environment Agency

<http://www.eea.europa.eu/>

Björn Carlsons Östersjöstiftelse

<http://www.kva.se>

Handelshuset Österlen, ekonomisk förening

<http://www.marinbiologi.se>

Bilaga 1.

Kommittédirektiv, Dir. 2006:87

”Kunskap för bevarande och hållbart nyttjande av havsmiljön”

Beslut vid regeringssammanträde den 13 juli 2006

Sammanfattning av uppdraget

En utredare skall utreda:

- hur den vattenrelaterade forskningen och utbildningen kan användas för att lösa miljöproblemen i havet,
- hur samverkan mellan vattenrelaterad miljöövervakning samt forskning och undersökningsverksamhet kan utvecklas,
- hur en effektiviserad samordning av kunskapsuppbyggnaden kan ske,
- hur användningen av forskningsresultat i förvaltningen och tillämpningen av ekosystemansatsen kan effektiviseras,
- vilka satsningar inom forskning och utbildning, dels i fråga om mänskliga aktiviteter påverkan på den marina miljön och dess ekologiska processer, dels i fråga om
 - frågeställningar kring bevarande av biologisk mångfald och hållbart nyttjande, som kan användas för att lösa miljöproblemen i havet,
 - hur Sverige kan arbeta för att stärka det internationella forskningssamarbetet, och
 - förutsättningarna för ett internationellt forskningsinstitut för Östersjöns miljö.

Speciellt bör förslag presenteras hur organisationen bör se ut för att arbetet med att restaurera och bevara havsmiljön kan bidra till att miljö kvalitetsmålen Hav i balans och levande kust och skärgård, Ingen övergödning, Giftfri miljö och Ett rikt växt- och djurliv, uppnås.

Förslagen skall syfta till att förbättra kommunikationen av forskningsresultat till förvaltning, nyttjare, allmänhet och andra aktörer.

Nuvarande verksamhet för miljöövervakning, kunskapsuppbyggnad, insamling av data samt analys av struktur och funktion hos akvatiska ekosystem bör kartläggas. Fördelar och nackdelar med nuvarande organisation bör redovisas. Förslag bör ges på hur verksamheten kan effektiviseras och kvaliteten höjas samt hur samhällets arbete med åtgärder för att restaurera och bevara havet kan förbättras.

Utredningens uppgift är att föreslå åtgärder som långsiktigt säkerställer behovet av effektiv och samordnad insamling och analys av kunskap rörande vattenfrågor i avsikt att säkerställa bevarande och hållbart nyttjande av havet.

Bakgrund

Tidigare beslut och utredningar

Målet för det miljöpolitiska arbetet är att till nästa generation kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta.

Riksdagen fattade i april 1999 beslut om 15 nationella miljö kvalitetsmål (prop. 1997/98:145, bet. 1998/99: MJU6, rskr. 1998/99:183) och antog i november 2001 regeringens proposition Svenska miljömål - delmål och åtgärdsstrategier (prop. 2000/01:130, bet. 2001/02: MJU3, rskr. 2001/02:36) i syfte att nå de antagna miljö kvalitetsmålen. Härvid framkom att svårigheterna att nå miljö kvalitetsmålen Hav i balans och levande kust och skärgård, Gifrfri miljö och ingen övergödning var betydande och att särskilda åtgärder behövdes. Regeringen tillsatte därför i juli 2002 en kommission (dir. 2002:102), som antog benämningen Havsmiljökommissionen (M 2002:07).

Havsmiljökommissionen överlämnade i juni 2003 betänkandet Havet - tid för en ny strategi (SOU 2003:72) till regeringen. Riksdagen antog i december 2005 propositionen Svenska miljömål - ett gemensamt uppdrag (prop. 2004/05:150, bet. 2005/06: MJU3, rskr. 2005/06:48, 49), där delar av kommissionens förslag behandlades. Huvuddelen av Havsmiljökommissionens förslag togs upp i den av riksdagen i november 2005 behandlade regeringsskrivelsen En nationell strategi för havsmiljön (skr. 2004/05:173, bet. 2005/06: MJU4, rskr. 2005/06:30).

Utifrån miljömålpropositionen och skrivelsen En nationell strategi för havsmiljön har regeringen i regleringsbrev lämnat ett antal uppdrag som berör delar av kunskapsbehovet till berörda myndigheter. Regeringen har inrättat en samordningsgrupp för havsmiljöfrågor bestående av berörda myndigheter.

Miljövårdsberedningen (Jo 1968:A) har i såväl promemorian Strategi för hav och kust utan övergödning (PM 2005:1), som i promemorian Strategi för ett hållbart fiske (PM 2006:1) betonat behoven av en förbättrad och effektiviserad forskningsverksamhet. Havsmiljökommissionens uppdrag var bl.a. att sammanfatta kunskapsläget och ge förslag på förbättringar. Kommissionen pekade på brister i kunskaps- och planeringsunderlaget och i miljöövervakningens omfattning. Man pekade också på den splittrade kunskapshanteringen och avsaknaden av samordning och gemensamma målsättningar. Liknande synpunkter framfördes även av Naturvårdsverkets internationella expertgrupp rörande marina övergödningfrågor (NV Rapport 5509 mars 2006) och av Naturvårdsverket och 15 andra marina myndigheter i en gemensam aktionsplan (NV Rapport 5563 april 2006). Regeringen mottog 2005 utredningen Kunskap för biologisk mångfald (SOU 2005:94), där det

konstateras att kunskapsläget avseende den biologiska mångfalden i havsmiljön inte är tillfredsställande. Utredningen pekade på behoven av miljöövervakning, kunskapsinsamling i övrigt samt vetenskaplig analys och lämnade fem förslag till åtgärder beträffande ytvattenrelaterade kunskapsfrågor.

Vetenskapsrådet tillsatte på uppdrag av regeringen en expertpanel 2004 för att utvärdera de tre marina centrumen, vilket har rapporterats (Utvärdering av Centrum för Marin Forskning - redovisning av ett regeringsuppdrag. Vetenskapsrådet 2004).

I regeringens skrivelse En nationell strategi för havsmiljön pekas på behoven av en zonindelning av den marina miljön och av en ny adaptiv, dvs. anpassningsbar, förvaltning, vilket förutsätter ett adekvat planeringsunderlag. I skrivelsen efterlyser regeringen även sektorsövergripande forskning och mer tvärvetenskapligt samarbete. Behovet av en för hela landet gemensam inventeringsmetodik har redan tidigare påpekats av Riksrevisionsverket (Skyddas värdefull natur? RRV 1998:62). I skrivelsen påtalas behovet av att mer strukturerat utnyttja grundläggande kunskap rörande sjöar också i marina sammanhang.

I skrivelsen tog regeringen också upp frågan om forskning och kunskapsuppbyggnad. Regeringen bedömde att åtgärder för att lösa miljöproblemen i havet bör baseras på kunskaper från och samverkan med olika forskningsdiscipliner.

Situationen i havsmiljön

Som framhållits av både Havsmiljökommissionen, Miljövårdsberedningen och Naturvårdsverket är situationen i Egentliga Östersjön och i Västerhavet mycket allvarlig. Detta har också poängterats i Regeringens propositioner Svenska miljömål - delmål och åtgärdsstrategier (prop. 2000/01:130) och Svenska miljömål - ett gemensamt uppdrag (prop.2004/05:150). Problemen tar sig något olika uttryck i de två havsområdena beroende på skilda ekologiska förhållanden, men i grunden utgörs problemen av övergödning, giftnirikning, överutnyttjande av fisk samt riskfyllda fartygstransporter. Effekterna av dessa problem interagerar på olika sätt beroende på miljön. Detta skapar förhållanden som för sin lösning kräver utökad kunskap, fördjupade analyser och ökad samordning av alla former av kunskapsuppbyggnad.

Övergödningen orsakas av förhöjda tillskott av främst fosfor och kväve från tillrinnande vatten och från luft. Detta har med tiden även bidragit till syrefria bottenar som genererat läckage av fosfor, vilket skapar nya interna återkopplingsmekanismer. Övergödningens effekter varierar beroende på olikheter i ekosystemets sammansättning, närsaltens ursprung och hydrodynamiska förhållanden. I Östersjön har främst det öppna havet drabbats, medan det i Västerhavet är kustområden som är mest utsatta.

Giftnirikningen orsakas ytterst av produktion och användning av svårnedbrytbara gifter i samhället i stort.

Gifterna når sedan haven genom bl.a. tillrinnande vatten och luftdeposition. Gifter anrikas på olika sätt i vävnader och organismer och cirkulerar med olika hastighet i ekosystemen. Förändringar i systemen påverkar i sin tur gifternas omsättnings-hastighet och slutliga deposition. Betydande mängder av främst dioxiner anrikas f.n. i fettvävnaden hos fisk och kan därigenom också nå människan.

Ett alltför omfattande fiske har lett till att rovfisk som torsk har minskat mycket kraftigt och förlorat sin funktion som reglerande faktor i ekosystemen. Härigenom har bytesfiskar som skarpsill ökat kraftigt, vilket fått stora återverkningar i ekosystemets övriga delar. Förändrade tillväxtförhållanden hos berörda fiskarter påverkar också anrikningen av gifter.

Fartygstrafiken utgör ett växande hot på grund av starkt ökat tonnage av framförallt oljetransporter. Kontinuerliga utsläpp till luft och vatten från fartygstrafiken påverkar både övergödning och gifthantering. Risker för ett stort oljeutsläpp är ständigt närvarande. Ett sådant utsläpp skulle få förödande konsekvenser för de marina ekosystemen i de kalla haven längs våra kuster.

Aktörer inom vattenrelaterade kunskapsområden

Universitet och högskolor bedriver bl.a. vattenrelaterad forskning som finansieras med direkta forskningsanslag och medel från forskningsråd som Formas och från myndigheter som Naturvårdsverket. Staten anslår också medel för vattenrelaterad forskning till olika icke universitets- och högskoleanknutna institut som IVL Svenska miljöinstitutet AB och Stockholm Environment Institute (SEI). Mistra finansierar flera omfattande vattenrelaterade forskningsprojekt.

Akvatisk ekosystemforskning av generell, teoretisk eller tillämpad natur bedrivs vid flera universitet, högskolor och institut.

Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), som utgör jord-, skogs- och vattenbrukssektorns eget sektorsorgan, bedriver grundforskning och tillämpad forskning utifrån sina sektorsbehov. Artdatabanken ansvarar för hotade arter i bl.a. vattenmiljö. Bland övriga sektorsmyndigheter har Fiskeriverket, SMHI och SGU egna akvatiska forsknings- och undersökningsresurser och Försvarsmakten bedriver verksamhet av betydelse för marin kunskapsuppbyggnad. Även Kustbevakningen lämnar värdefullt stöd. Forskning om marina däggdjur förekommer främst vid Naturhistoriska Riksmuseet, som också driver databaserna Fishbase och GBIF, samt Stockholms och Göteborgs universitet. Naturvårdsverket har ingen egen forskningsorganisation, men finansierar viss vattenrelaterad forskning och miljöövervakning vid universitet, högskolor, andra myndigheter och institut. Viktig information finns också hos icke-statliga organisationer och privata företag, t.ex. vattenkraftbolagen.

Miljöövervakning bedrivs vid myndigheter som Fiskeriverket, SMHI, SGU, Kustbevakningen och länsstyrelserna inom olika geografiska och ämnesmässiga områden. Miljöövervakning utförs även vid universiteten och Naturhistoriska Riksmuseet på uppdrag främst av Naturvårdsverket. Fiskeriverket samordnar an-

vändningen av det oceangående forskningsfartyget Argos och ansvarar för datainsamlingen avseende kommersiella fiskbestånd under EU:s datainsamlingsförordning. Även andra statliga fartyg utgör plattformar för marin forskning.

Problemområden

Kunskapsuppbyggnad inom områden som täcks in av sektorsmyndigheter är mindre representerade vid universiteten. Därmed är också grundforskningen inom sådana områden mindre omfattande vid universitet och högskolor. Detta har lett till att sektorsmyndigheterna fått en central roll i att bidra till kontinuiteten i kunskapsuppbyggnaden inom sektorn.

Myndigheternas vattenrelaterade kunskapsuppbyggnad är emellertid splittrad och inriktad på den egna organisationens behov. Vissa myndigheter har koncentrerat organisationen till en plats medan andra har en utpräglad regional organisation. Graden av samarbete mellan myndigheterna varierar och samarbetet mellan myndigheterna och universiteten när det gäller vattenrelaterad kunskapsuppbyggnad respektive forskning kan förbättras.

Uppdraget

Utgångspunkten för uppdraget är att öka samverkan mellan miljöövervakning och forskning samt undersökningsverksamhet, att öka den tvärvetenskapliga ansatsen i den vattenrelaterade forskningens användning samt att effektivisera användningen av forskningsresultat i förvaltningen. Förslagen skall syfta till att förbättra kommunikationen av forskningsresultat till förvaltning, nyttjare, allmänhet och andra aktörer, samt syfta till en mer kostnadseffektiv verksamhetsstruktur utan tillkommande av nya myndigheter. Speciellt bör förslag presenteras hur organisationen bör se ut för att arbetet med att restaurera och bevara havet omkring oss skall leda till att miljö kvalitetsmålen Hav i balans och levande kust och skärgård, Ingen övergödning, Giftfri miljö och Ett rikt växt- och djurliv uppnås och ett hållbart nyttjande säkras.

Åtgärder för att förbättra situationen i havet förutsätter en samlad kunskap om de komplexa interaktioner som finns i ekosystemen. Uppdrag till myndigheterna om ett större pilotprojekt för havet, om utökad lokal samverkan och ökad informationsverksamhet till allmänheten kräver ny kunskap, nya arbetsformer och en mer samlad organisation.

En restaurering av havsområden omkring oss kan förutsättas innebära omfattande och kostsamma åtgärder inom jordbruket, fisket, sjöfarten och avloppsreningssektorn. Även åtgärder i själva havsområdena kan vara nödvändiga. Detta förutsätter ett långsiktigt, målinriktat och internationellt anknutet vetenskapligt arbete, som är baserat på en sammanhållen och kontinuerligt bedriven kunskapsinsamling och miljöövervakning. För detta krävs att tillräcklig och adekvat kompetens finns tillgänglig och att både teoretisk och tillämpad kunskap kan utnyttjas.

För att åstadkomma en kraftsamling föreslog därför regeringen i skrivelsen En nationell strategi för havsmiljön att utredaren särskilt skall utreda bl.a.

- hur den vattenrelaterade forskningen och utbildningen kan användas för att lösa miljöproblemen i havet,
- hur samverkan mellan vattenrelaterad miljöövervakning samt forskning och undersökningsverksamhet kan utvecklas,
- hur en effektiviserad samordning av kunskapsuppbyggnaden kan ske,
- hur användningen av forskningsresultat i förvaltningen och tillämpningen av ekosystemansatsen kan effektiviseras,
- vilka satsningar inom forskning och utbildning, dels i fråga om mänskliga aktiviteter påverkan på den marina miljön och dess ekologiska processer, dels i fråga om frågeställningar kring bevarande av biologisk mångfald och hållbart nyttjande, som kan användas för att lösa miljöproblemen i havet,
- hur Sverige kan arbeta för att stärka det internationella forskningssamarbetet, och förutsättningarna för ett internationellt forskningsinstitut för Östersjöns miljö.

I skrivelsen föreslogs också att ansträngningarna att restaurera och bevara haven omkring oss bör effektiviseras.

Nuvarande verksamhet för miljöövervakning, kunskapsuppbyggnad, insamling av data samt analys av struktur och funktion hos akvatiska ekosystem bör därför kartläggas. Förslag bör ges till hur verksamheten kan effektiviseras och kvaliteten höjas samt hur samhällets arbete med åtgärder för att restaurera och bevara havsmiljön kan förbättras.

Universitetens självständighet, Naturvårdsverkets generella ansvar för havsmiljöfrågor och sektorsmyndigheternas ansvar skall beaktas. Rådande principer för forskningspolitiken skall beaktas och nuvarande organisation för universitet och högskolor skall vara en utgångspunkt. Förslagen bör syfta till förbättrad samordning, varvid möjligheter till förbättrad samverkan och samlokalisering bör beaktas. Fördelar och nackdelar med nuvarande organisation för miljöövervakning och kunskapsuppbyggnad bör redovisas. Utredaren ska föreslå ett alternativ till nuvarande särskilda reglering för de marina centrumen. Som jämförelse bör utvecklingen av arbetet med vattenrelaterade kunskapsfrågor i de nordiska grannländerna, alternativt några jämförbara EU-länder, beskrivas. Synpunkter framförda i tidigare lämnade och ovan redovisade utredningar och rapporter bör beaktas, liksom de krav som miljömålsarbetet, det s.k. ramdirektivet för vatten (2000/60/EG), EU:s gemensamma fiskeripolitik, EU:s kommande marina strategi samt EU:s ramprogram för forskning ställer på kunskapsarbetets organisation. Internationella erfarenheter bör tas till vara och behovet av regionalt samarbete runt Östersjön och Västerhavet skall beaktas. Utredaren bör även involvera lämpliga aktörer inom sjöfartsrelaterad forskning såsom fartygskonstruktion m.m.

I havsmiljöskrivelsen föreslogs tillskapandet av ett internationellt Östersjömiljöinstitut som inriktas på att utgöra en vetenskaplig knutpunkt för det svenska Östersjömiljösamarbetet. Institutet bör ha en internationell prägel och kunna attrahera forskare från andra länder. Förslag bör lämnas på organisation och uppgifter för ett sådant institut, var det bör förläggas, organisationstillhörighet, budget och hur verksamheten kan finansieras. Vidare skall utredaren föreslå formen för inrättande av ett fiskeriteknologiskt institut och en eftergymnasial utbildning för nyttjandet av marina resurser och behovet av eventuell samordning med befintlig relevant verksamhet.

Fullständiga författningsförslag skall lämnas.

Konsekvensanalyser av samtliga förslag skall presenteras och förslag till finansiering av åtgärder med statsfinansiella konsekvenser skall lämnas. Det står utredaren fritt att inkludera även annat relevant underlag i sitt arbete.

Arbetets genomförande, tidsplan m.m.

Principen om ett sektorsansvar för miljön skall vara vägledande. Utredningen skall samråda med berörda aktörer, som Naturvårdsverkets olika råd, myndigheter, pågående utredningar inom området, sektorer, experter och forskare samt enskilda organisationer.

Uppdraget skall redovisas senast den 15 december 2007. Frågorna om ett Östersjömiljöinstitut och de marina centrumen skall utredas med förtur och redovisas senast den 22 december 2006.

(Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet)

Inregia i Stockholm

Box 12519, 102 29 Stockholm
Telefon: 08-688 71 00, fax: 08-688 77 32

Inregia i Malmö

Slagthuset, 211 20 Malmö
Telefon: 040-699 62 64, fax: 040-699 62 80

Inregia i Ronneby

Inregia AB, Soft Center, 372 25 Ronneby
Tel: 070-349 06 15, 070-349 06 52, Fax: 0457-144 55

info@inregia.se www.inregia.se

Inregia AB, part of WSP Group